

Bo maanekhi nqank'owasē

Pamoja na
Huduma ya Kutafsiri Biblia
kwa Kisandawe
S.L.P. 1369, Dodoma, Tanzania

Bo maanekhi nqank'owasẽ

Kamusi
katika Lugha ya Kisandawe

Toleo la Kwanza 2012

Ramani ukarasa 4, © 2012 Wycliffe, Inc.

© 2012 Wycliffe, Inc.

Bo maanekhi nqank'owasē

Meenaagkwāgki C'aamū nī Xaeē

Bibliā, Warangee-bō ncomoso 40soaa andigkaa, maagka 1600a tlee andigkaa'ōts'i. Warangee-bō qwaa me'waa gkisokhiaa nce'wats'i, magkawa' Meenaagkwāgki C'aamū ni Meenaagkwāgki Xaeē.

- Meenaagkwāgki C'aamū xookhi Kristu habats'itcheets'a' andigkaa. Meenaagkwāgki C'aamū Israeli-boyoboyo-gumbedtanakhēts'a dtee, nī xuma'ō-vitabū nī Warangeets'i halimso-vitabuwase.
- Meenaagkwāgki Xaeē Kristua' wak'aa bpaā c'eē q'ookasi'a' andigkaa. Meenaagkwāgki Xaeē Yesu Kristu-dturudtaa dtee nī Kristugki'ī kanisaa baarats'ikhe'a. Nī tl'eseēgki Kristugki'ī dturudtādtanaēts'a anolokhisū nī kanisadta ba'ewasē hawekhēts'i ncweeso'ōts'i, nī xuma'ōgki gkoosese.

Warangee-xwa

Bibliadta Warangeēts'i xwa humaahumaa'īga' haqa, Elohimū, ElShaddāi nī Yakhwe.

a) Elohimu

Ebraniagki'ī magkawa' dtelhasi', **Warangee** (Baarasats'i 1:1).

b) ElShaddai

Ebraniagki'ī magkawa', **Warangee Sambo Tchiasē**. Xwā heeugki Warangeē higki lhak'ee'ōts'a ladi'me (Baarasats'i 35:11).

c) Yakhwe

Ebraniagki'ī magkawa', **Tciga' dtakhi au Tciga' dtakhi tcisi'si**. Xwā heeu Warangeē heweaa bpeets'i ts'ekheaa. Sandawēsū xwā heeuts'i Ebraniāsoaa haqakhe'o x'aa.

Xwā nī xwa piq'isee'ō

Gkitabū heekhwe (Baarasats'ī, Rutū nī Yona) Ebraniagki'īga' andigkawaa. Ncomoso-xwā nī qwaa humaa-humaa-xwa Sandawegki'īdtana dtorimsetchū, Ebranasokhe'o dtakhi haqa. Dtets'isi' xwā bowase, hia' gkia'gka' Abrahamui', magkawa', **deeteeso-dtadta**. Xwakhē manawaa'ō, adisī nī ncomosōsoaa dturudtewakhe' manaa'ōga adugku. Gkitabū heeudta hiai' xwadtanakhē bōts'i footnotidtaa nee, ukarasā cugku. Hiai' dtets'i Warangeē nī ncomoso ncemesee-xwāts'a' piq'imse, ncemesē hewe xwasē piq'i'ōts'i ladi'mesagkimeea'.

a) Abrahamu

Abrahamū Warangeeaa malhee, nī hewe'īga Israeli-nxagkō dtudtu. Udtāa dtaangkisi' xwā heweīā Abramū, magkawa', **dtadta haliseedtō**. Yoo Warangeē bpaa xwa xaeaa iee gka', Abrahamu, magkawa', **deeteeso-dtadta**, boyoboyo-gumbe deete-dtadta ncu'wai'ōgkimeea.

b) Yakobo

Xwā Yakobō magkawa', **makhete**, **dadaa'wai** nī heweaa hewe-dturudtadtaa iekhe'a ladi'me (Baarasats'i 25:26). Ncomoso dadaa'wa'ō hewe-gkalee dturudtadta. Bpaa tcūsi' dtaangkina Warangeē xwa dtea iee, gka' Israeli. Xwā hewe iee'ōts'isi', Warangeē nī ncomosokhigkiaa rema'wāgki bpaa rema'ī. Israelī magkawa', **Warangeegkiaa rema'wāgkiā** (Baarasats'i 32:28).

c) Naomi

Rutu-gkitabūdta Naomi (Rutu-q'anitchūsu) hesu-xwāsa piq'isee. Xwā Naomī magkawa', **magkaa lhawetee**. Bpaa tcūsi' dtaangkina, Naomīsu hisa c'ee gkwaa hesu-dturudtāгаа ura nqank'owai', saa heeu hembets'i bpee'ōts'isa sonā nisā hesu-xwāsa piq'isee, aa Mara haqaso, magkawa', **mak'oo**.

Boyoboyo-gumbe

Baarasats'i-gkitabūdta Yakobō cāgo, Israelia' haqats'ē, makhanxogko 12wasē, heso-haboōso aa boyo 12ts'i. Heeso tchiaso aa Israeli-boyoboyo-gumbea' ncu'waa. Boyoboyo-gumbē hewe tchia ncemesee ts'ekhe'īga q'oots'i, magkawa' Israeli. Sandawe-boyodta gumbe ts'oots'o' deeteeo nce'waats'i, magkawa', Wengā, Alagwā, Khwarants'ē, Dō-nxagkō n.k. Heekhwe gumbē ts'oots'o'ō gkwaa Sandawe-boyoa ncu'waawa. Boyō humaahumaakhēgki, magkawa' Sandawē, Wagogō, Walangī, Tcweesō, Wasukumā n.k. gkwaa boyoboyo-gumbea ncu'waawa, magkawa', Tanzania-boyoboyo-gumbe. Bpaa tcūsi' Tanzania-boyoboyo-gumbēsi' ncemesee ts'ekhe'ī q'oots'itchee.

Q'umā, qwaaqwaā nī mjikhē**a) Kanaani**

Baarasats'i-gkitabū-nqekhēdta, Kanaani-qwaā qwaa meemee sie ba'oots'i. Misri'ō kaskasini'dtea baaraa nīgā kaskasini'dtenaa hik'i pagka Siria-q'uma nqekhēdtaē'ō, nīgā mashariki'dtenaa hik'i Yordani-nqwa toosa'dtenaa.

Qwaā hewets'i Kanaani-habooaa neewa. Kanaanī, Noa-nxowe Hamuaa habaaī (Baarasats'i 10:6-19).

Warangeē Abramūga bogkwee bpaa hewe-q'umadtatche dtui.

Yoo bpaa Kanaani-q'umadtanaa khee nī ikha bogkwee gka', q'umā hewe ieei gkwaa heweits'ii (Baarasats'i 13:15).

Nqekhē hewekhedta Kanaani-q'umāda ba'ewasiso humaahumaa ba'ewasisots'i heso-mjikhēna' nī qwaā mji ringoosewasekhēnagki.

Dtaangkina Warangeē bpaa Abrahamu-nxowe Isagkānaa bo (Baarasats'i 26:3-4), nī tl'eseēgki Isagkanxowe Yakobōnaa gka', q'umā hewe hesoits'ii (Baarasats'i 28:13-15, 35:12).

b) Urū nī Harani

Uru nī Harani-mjikhē dtelha Terā nī Abrahamukhi-ts'aagkū (Baarasats'i 11:27-32). Mjikhē heekhwe PadanAramu-qwaadtaa nee.

c) PadanAramu

Eufradtī nī Tigri-nqwa beebaaē qwaāts'i PadanAramua' haqa. Abrahamū o'a iewa Warangeēgaa haqaasi'. Xo'ga' hewe-dogōso hinsōso neē neewa, hewegkimeea' Isagkā nī Yakobō xo'a' hedtegka tametchikhēts'i.

d) Misri

Misri q'umā Kanaani-beebaa ie, kusini'dte, nī tl'eseēgki Afrika'ō kasikazini'dtea ie, x'agkasuaa dtu'dtena. Hia naraguaa Kanaanits'a nxeei', Abrahamū aa hewe-ts'aagkusōsokhigkiaa Misrina' ni' dtanāgkimeea' ni'ā Kanaanīna' kwaa (Baarasats'i 12:10). Yoo maagka deeteeaa hia c'udtugkuwai', Yakobō nī hewe-ts'aagkusōso tchiasokhigki aa xo'na' ni' (Baarasats'i 46).

Misri-q'umana ba'ewasisōsots'i Faraoa' haqawa.

e) Sodomā nī Gomora

Sodomā nī Gomora-mjikhē kusini'dtea nee Kanaani-q'uma'ō, Yordani-nqwa beeba. Abrahamu-nqekhēdta, Warangeēgaa mjikhē hewekhe dto'waa ncomoso hewe c'aangkina khawatee ncweewa'ōgkimeea. (Baarasats'i 19).

Mji-suru nī q'oogkits'e qwaa

Mjikhē udtāa hewekhe nqekhēdta hia' tli'waai', aa surua' tli'waats'e walagaakhe'a' ni'ā ringoomsee baloots'isagkimeea'. Nī mjīdta dtanga'ā'ō, qwaa hembesesi' o'a' sayoa' ncweewa (Baarasats'i 34:20, Rutu 4).

Teē nī k'o

Kanaani-q'umadta, teē nī k'o ya'abo humaahumaawase. Tl'eseēgki dtets'i dლოსугкува' nī dtets'i zawadia' dtugkuwa. Hingekhē heekhwe magkaakhēdta q'uma hingekhets'a' lhome. Ncomoso aa dtana'dtena' qeme dლოსугкусэгкimeea'. (Baarasats'i 37:25, 43:11)

- **Tee-tchā** – Hingekhe mirigi nī hingekhe lhaa himewatee nxīts'iwats'e.
- **Ubani** – Tee gkoose hewe-ts'iik'a, India-q'umadtaa q'oots'i. Ts'iik'ā heeu himoo lhaweteese hia' gkamaai'. Warangeē nī warongo halimsoodta' uri gkamawa.
- **Manemane** – Tee-ts'iik'aga' himoo lhaweteesē, urīsi' Arabia-q'umadtaa q'oots'i. Ya'abō heweiā gkamawa' gkwaa lhaa himei, tchādtana' paq'ā ncemesets'a' hinxī Warangee-tl'ūna

bpeesagkimeea'si', nĩ miimba hinxiĩ mirigĩ nĩ k'wao mirigise'ĩ (Kutoka 30:23, Yohana 19:39).

- **Kungu-tee-dteedtera nĩ Lozi-tee-dteedtera** – Korosho lhak'a nĩ mantchawa'. Lozi-tee-dteedterāgki tchā heweiāts'i mantcha'a timewa.
- **Zabibu** – K'ō hewe'waits'i k'owa' nĩ ts'imewa'ā ni'ā k'amekhe'a' ts'ee.

Zabibu-k'ame

Zabibū k'oga', Israeli-q'umadta' lhome. Zabibū dtwa'waa'ā ni'ā ts'its'ima ts'āts'i ts'eesagkimeea'. Zabibu-ts'ā ura lhibedtea gkoonawats'i, hewegkimee k'amekhe'a' ncu'waa. Zabibu-k'amēts'i ura' lhaa' gkaawa. Udtaa loolo' Biblia-ncomosoaa neewa'ō-qwaāts'i, ts'a'iga' paq'ā nqetchia' ts'eewa (Baarasats'i 27:25, Rutu 2:14). Hia' c'udtugkuseē ts'eei' aa k'amewasi, lhee' aa mak'oodtana' nxee nĩ qhwadtats'i k'amesoaaa ncweewats'ekhē (Baarasats'i 9:18-27, 19:31-36). Tl'eseēgki zabibu-k'amē pumpusoa' dtugku (Baarasats'i 14:18, 35:14), nĩ hia neesei' dturudta lhaawe'ōga ladi'me (Baarasats'i 27:28-37, 49:11).

Shairĩ nĩ ngano

Kaanani-q'umadta mantchā nqetchiaē, mkate. Ngano nĩ dtets'i shairi-qhume'iga' mkatēts'i ncweewa. Shairĩ ngano lhak'eega', bpaa tcūsi' qhumē heweiāsi' k'ank'aara nĩ ceegkase nganoĩōtche. Sosoboōdta, ncomoso mindadta' ncenceē ni'ā hic'a dtwarā qhāts'i nxeewagkaasagkimee (Baarasats'i 37:7, Rutu 2).

Baani nī lhagka'amsoo-xhō

Udtaa Kaanani-qwaadta-ncomosōso xhōdta' lhagka'amse ncomoso-miimbāts'i gkidta' gkaawaa'īga'. (Baarasats'i 23). Hiai' ncomoso dogoōso hia benegeesoi' xhō dlomooa', au hesoaa dtwa bpaa tleeseaa ie. Hia hesodtatche ts'ekheaa tlaasii', akhi gkidta'a lhagka'see. Lhagka'amsōdta miimbā xhōdta bpeesō nī xhō dī meeā' bpingiriseets'e nqūna'. Dtets'isi' ncomoso c'inadtana' lhagka'amse xhōdtats'e.

Dhahabū nī feda

Dhahabū nī fedā gkeea hogoriwasiteēga'. Heekhwe gkeea gkaleekhē gkisokhī c'inadtaa q'ots'imsets'iwa. Dhahabu-gkeea mee bpangwe-kwee lhak'ee nī feda-gkeeāgki poo.

Udtaa Abrahamu-nqekhēdta peesaā swe nqekhēdtaa manats'ikhe' tlaagki. Dlomogkidta ncomoso magkaa hogoriwasiteēts'a' dtugku xhemoōgkimee, magkawa' aananāgkia'.

Magkaa hogoriwasiteē hosoaa aananāgkiwa'īkhē dtets'i dhahabū nī feda. Dlomogkidta dhahabū nī feda-ceegkana' c'eē hogori'sēgki (Baarasats'i 23:15, 45:22).

X'ā nī q'wa cimewatee ts'a amesagkimee

Ncomoso x'ā gkalee humaahumaa'īga' ts'a q'oo'wa hesogkimee nī heso-gkolondokhēgkimee. Hiai' urīsi' dtwa'a nī'ā ts'aa ie'ōna dtu. X'ā hingekhe qwaagkawase nī ncomoso gkidta'na' x'agkimē hawe (Baarasats'i 24:16). Dtets'i x'ā ura cimewa nī ncomoso dtabpari'īga' ts'āts'i hawē.

Nī tl'eseēgki ncomoso q'wa cimewateea' ncuncu'waa xogkana ts'a amesagkimee. Q'wā hewekhe dīdta' dtwa'waa, gkwaa mee ts'āgaa sime (Baarasats'i 37:22). Hiai' ncomoso hewekhe x'ākhē nī q'wakhēts'i dī me'waa'īga' ts'uka'e (Baarasats'i 29:8). Ikhi ncwee'ōts'isi' gkwaa mee ts'āgaa chweesi, aa mee nxoogkō nī tcuuaa ts'ādtana qhoo, nī'ā mee ts'āts'igki isa.

Gotl'okhisagkimee goro

Hiai' ncemesee dī-ukuku kiki'seei au dī-goro nxūgkeei gkwaa hewegkimee gotl'okhimsots'ii hotcoole' ncwets'isē c'aangkina. Ikhi ncwee'ōts'isi', Warangeaa ncemesēnaa dtuts'ee bpaa ncemesēgaa Warangeets'a halimse o' dtidteea (Baarasats'i 28:18-22, 35:14). Au ncomoso ikhi ncwee'ōts'isi', gkwaa meenaagkwāgki hesoaa Warangee'ōga' ncu'waa'ī ba'etee'ōts'i ladi'mei (Baarasats'i 31:45-53).

Muhuri nī pedte-muhuri

Muhurī hiai' ncemesee-ba'oōts'a ladi'me (Baarasats'i 41:42). Muhurī hia' andigkoona' bpeei', ikha manats'isugku hingo hewekhe andigkookhē ba'esē heweeaa meenawaa muhurisē. Pete-muhurīts'i tl'ū-nxosuna' hic'awa, haa dtets'i k'wēna' gku'īga' hic'ā (Baarasats'i 38:18).

Safina

Warangeēgaa Noa bogkwee bpaa safina (meli) meesua ncu'waasu, haaso ncomosōso nī tcuūso Warangeēgaa bots'esōso pogoosugku'īsagkimeea. Noa bpaa lamia nximee dzakadtē nī koodtagki gkwaa mee ts'āga nxee

safinādtana. Lamī sana lhak'eega' nī nqank'ose
ts'elemsets'e (Baarasats'i 6:14).

Pumpuso-qwaa nī pumpuso dtugku'ō

Ncomoso pumpuso-qwaa' tline nīga'ā pumpusoa'
dtugku Warangeets'i halimsesagkimeea'. Pumpuso-qwaa'
dīga' c'aangkina' dtoridtorimsimaā gkaawaa nīga'ā
gkolondoa' t'liteē hewe c'aangkia' gkamawa.

Udtaa Meenaagkwāgki C'aamūdta, Baarasats'i-
gkitabūdtagki ikhi, dtaangkia' bpeeīā Warangeets'i
halimsoōdta Warangeegkimee pumpuso dtugku'ō. Noa
qwaa tliinge pumpusogkimeea (Baarasats'i 8:20), hakhi
Abrahamugki (Baarasats'i 12:7-8, 13:4, 22:9) nī hinsogki
deeteeso. Hewe pumpuso dtugkuts'ē qwaāts'i hiai'
gkolondoa' dtugkuwa. Yoo dtaangkina, Kutoka-gkitabu-
nqekhēdta Warangee bpaa Musaa x'a'asaa (sheria) i'waa
Warangeegkimee pumpuso dtugku'ōdta, magkawa'
nqekhē hawekhēts'i pumpuso dtugkuso'ōts'ī nī gkolondo
gkaleē nī hawē xoo'ī pumpusōts'i dtugkuso'ōts'i.

Bo boowe

Ncomoso hiai' Warangee-xwana' bo'a bowa
(Baarasats'i 14:22, 21:24), haa dte' ncemesee-xwāna'
ba'oo c'aangki iesē, Faraokhe' (Baarasats'i 42:15).
Ebrania-nxagkōso hiai' ncemesē bo booweiā, dte' t'lūga
bpee hiingo hewe'ō bo booweiā-dzipādtanaa (Baarasats'i
24:2+9, Baarasats'i 47:29). Heu ikhia ladi'me hiingo bo
boowesē dtelha dtakhi ncu'waa heweaa bokhe'.

Lhaa'wa bo'waats'e'ō ncemesee c'aangkina

Hio somai' urīgo c'ee gka', Warangeē ncemesee nī heweaa ncuncu'waakhē c'aangkinaa lhaa'waa bo'waa. Wagogki'ī andigkookhēdta gka' **baraka** au **kubariki**. Heeu Warangeēgaa tl'ungū nī q'umaa ncuncu'waasi'o cāgee (Baarasats'i 1:22). Hewe hia ncemesee c'aangkina lhaa'waa boi', gkwaa lhaa'waa cāts'iwa hewe ncemesē-dturudtādta (Baarasats'i 12:2 nī Baarasats'i 17:16). Lhaa'wā hewekhe alee humaahumaawase, magkaa deetee ncemesee i'wa'ō dtidteets'e. Dtets'i putl'uma-dturudta i'wa'ō nī Warangeēgaa meenakhe' ie'ō.

Ncomosogki dtets'i lhaa'wa bosats'i daasiso hinso c'aangkina. Ncemesee hia dte c'aangkinaa lha'waa boi', Warangee'ōga ncwee haakhwe lha'waāts'i ncemesee c'aangkina ncweesats'i daasē'ōga (Baarasats'i 24:60).

Sosobesats'i bikimaadtokhēts'i lhalae'ō

Israeli-nxagkōso heso-dturudtadta ncemesee mindasē ncomoso mutugukhēga bike'ī sosoboo-nqekhēdta, aa ngano au shairi bikimaadtokhē nī qhoosekhēts'a' lhalae, sosobeisōsoa' neē x'aa'ī (Walawi 19:9-10, 23:22, Rutu 2).

Indza-q'u nceence'ō

Indza-q'ukhēts'i ts'ekhena' maagkadtana nceencewa, q'u mangadzawatee q'oo'wasagkimeea'. Nqekhē hewekhets'i ncomoso sigkugkuā' ncweewa. Nī'ā q'ukhē hewekhe nxokowā ts'ewe rangi humaahumaa'a gkaawats'ee. Hewekhe ts'e'waadtokhē aa gitl'ea' ncwee (Baarasats'i 38:12).

